

ҲУҚУҚБУЗАРЛИК СОДИР ЭТИШГА МОЙИЛ ШАХСЛАР БИЛАН ИШЛАШДА ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК ВА МАҲАЛЛАБАЙ ЁНДАШУВНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Худойбердиев Жавохир Комилжон ўғли

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси курсанти Тошкент ш.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20677440>

Аннотация. Мазкур илмий мақолада ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил бўлган шахсларни аниқлаш, улар билан якка тартибдаги профилактик ишларни олиб боришнинг ижтимоий-психологик ҳамда ташкилий-ҳуқуқий хусусиятлари таҳлил қилинган. Профилактика инспекторларининг девиант хулқ-атворли, оилавий турмуш доирасида мунтазам жанжал чиқарувчи, спиртли ичимликларга ружу қўйган шахслар билан ишлашдаги муаммолари ёритилган. Муаммони ҳал этишда жазолаш усулларида кўра, психокоррекцион дастурлар ва маҳалла фаоллари билан ҳамкорликнинг ўрни илмий асосланган. Буюк Британия ва Япониянинг жамоатчилик полицияси (Community Policing) борасидаги илғор хориж тажрибаси ўрганилиб, миллий профилактика тизимини такомиллаштириш юзасидан илмий-амалий таклифлар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: мойил шахслар, профилактика инспектори, девиант хулқ-атвор, маҳаллабай ишлаш, психокоррекция, оилавий зўравонлик, жамоат хавфсизлиги, хориж тажрибаси.

Жамоат хавфсизлигини таъминлашнинг энг муҳим босқичи жиноят содир этилгандан кейинги жазо эмас, балки жиноятга олиб борувчи йўлни эрта тўсишдир. "Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида"ги Қонунга мувофиқ, ғайриижтимоий хулқ-атворли ва ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил бўлган шахслар профилактика инспекторларининг доимий назоратида бўлиши белгиланган.

Contact: 99 826 99 56

Мойил шахслар — бу ҳали оғир жиноят содир этмаган, бироқ ўзининг яшаш тарзи, мунтазам равишда маъмурий жавобгарликка тортилиши, ишсизлиги ва жамият қоидаларига менсимай муносабатда бўлиши сабабли потенциал жиноятчига айланиш эҳтимоли юқори бўлган контингентдир. Улар билан ишлаш фақатгина ички ишлар органлари (ИИО) ходимининг буйруқбозлик ёки қўрқитиш усуллари билан эмас, балки чуқур психологик таҳлил ва ижтимоий кўмак орқали амалга оширилиши давр талабидир.

Амалиёт шуни кўрсатадики, профилактик ҳисобда турувчи шахсларни уларнинг хулқ-атвор мотивига қараб бир неча гуруҳга ажратиш мумкин:

- **Оилавий-маиший доирада низо чиқарувчилар:** Мунтазам равишда оила аъзоларига руҳий ва жисмоний тазйиқ ўтказадиган шахслар.
- **Спиртли ичимликлар ва гиёҳванд моддаларга қарам шахслар:** Иродаси суст, ўз ҳаракатларини бошқара олмайдиган ва моддий эҳтиёжини қондириш учун ҳар қандай ўғрилиқ ёки талончиликка тайёр контингент.
- **Муқаддам судланган ва ижтимоий мослашмаганлар:** Жазони ўтап чиққандан сўнг иш топа олмаган, жамиятдан ажралиб қолган шахслар.

Ушбу контингент билан ишлашда профилактика инспекторлари дуч келадиган асосий тўсиқ — вақт ва психологик билимларнинг етишмаслигидир. Инспектор кўпинча қоғозбозлик ва кундалик чақирувлар билан банд бўлиб, мойил шахснинг руҳиятига киришга, унинг муаммосини эшитишга улгурмайди.

Ҳуқуқбузарликларнинг барвақт профилактикасида илғор хориж тажрибаси ижтимоий институтлар ва полициянинг уйғунлигини кўрсатади:

- **Япония (Кобан тизими):** Японияда полиция офицерлари ҳар бир маҳалладаги кичик постларда (Koban) хизмат қилади. Уларнинг асосий вазифаси жазолаш эмас, балки аҳоли билан мулоқотдир. Офицер

худуддаги ҳар бир муаммоли оилани, ишсиз ёшларни шахсан танийди ва улар жиноятга қўл урмасидан олдин уларга иш топишда ёки тиббий ёрдам олишда қўмаклашади.

- **Буюк Британия (Neighbourhood Policing):** Британияда мойил шахслар билан ишлашда "Ангери менеджмент" (Ғазабни бошқариш) курслари кенг қўлланилади. Оиласида жанжал чиқарган ёки қўчада безорилик қилган шахс қамалмайди, балки психологлар ва ижтимоий ходимлар иштирокидаги мажбурий психологик коррекция дастурларига жалб қилинади.

Ҳуқуқбузарликка мойил шахслар билан ишлаш самарадорлигини ошириш мақсадида қуйидаги таклифлар илгари сурилади:

Биринчидан, Ҳар бир туман ИИБ Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўлимлари штатига профессионал криминал-психологларни киритиш. Профилактика инспектори мойил шахсни аниқлагач, у билан юзаки суҳбатлашмасдан, балки уни тўғридан-тўғри психологнинг чуқурлаштирилган коррекцион дастурига йўналтириши лозим.

Иккинчидан, Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексга (МЖТК) оилавий жанжалкашлар ва безориликка мойил шахсларга нисбатан жарима билан бир қаторда "Мажбурий психологик курсларда ўқиш" (Ғазабни бошқариш) таъсир чорасини киритиш.

Учинчидан, Маҳалладаги ижтимоий ходимлар, ёшлар етакчилари ва профилактика инспектори ҳамкорлигида "Устоз-шогирд" институтини кенгайтириш. Мойил ёшларни худуддаги ҳурматга эга бўлган тадбиркорлар ёки нуронийларга бириктириш орқали уларнинг бўш вақтини банд қилиш механизмларини рағбатлантириш.

Хулоса ўрнида таъкидлаш лозимки, мойил шахс жамиятнинг душмани эмас, балки ёрдамга муҳтож қатламидир. Уларни тўғри йўлга солиш фақатгина

ИИО ходимларининг эмас, балки бутун маҳалла ва ижтимоий тузилмаларнинг биргаликдаги масъулиятидир.

REFERENCES:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Тошкент: "Ўзбекистон", 2023.
2. Ўзбекистон Республикасининг "Ўқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида"ги Қонуни. 14.05.2014 йилдаги ЎРҚ-371-сон.
3. Исмаилов И., Зиёдуллаев М.З. "Ўқуқбузарликлар профилактикаси". Дарслик. – Тошкент: ИИВ Академияси, 2021.
4. Худайбердиев А.А. "Маъмурий ишларни юритиш кафолатлари ва ҳуқуқни қўллаш амалиёти". Ўқув қўлланма. – Тошкент: ИИВ Академияси, 2024.
5. Ғафуров И., ва бошқ. "Ички ишлар органларида психологик таъминлаш ва низоли вазиятларни бошқариш". – Тошкент: ИИВ Малака ошириш институти, 2022.
6. Bayley, D. H. "Forces of Order: Policing Modern Japan". University of California Press, 1991. (*Япониянинг Кобан тизими ҳақида*).
7. College of Policing. "Neighbourhood Policing and Community Engagement Guidelines". HM Government, London, 2022. (*Буюк Британия жамоатчилик полицияси тажрибаси*).
8. Goldstein, H. "Problem-Oriented Policing". McGraw-Hill, 1990.

